

CORNEL SIGMIREAN

ÁTALAKULÓ IDENTITÁSOK A MONARCHIA IRÁNTI HŰSÉGTŐL A NEMZETI IDENTITÁSIG

Jacques Le Goff történész szerint az 1914–1918 közötti háború a tragikus 20. század katasztrofális kezdetét jelentette.¹ Bár a Nagy Háború befejezése óta több ezer tanulmányt írtak, a kirobbanását továbbra is rejtély övezi, amint azt John Keegan történész is megállapítja a *The First World War* című monográfiájában.² Annak ellenére, hogy Európa két katonai tömbre oszlott, polgárainak csak jelentéktelen hányada érezte magát fenyegetve egy új háború kitörése által. A korabeli utópisztikus irodalom egy egyesített világot – az Európai Egyesült Államokat – vagy éppenséggel egy világszövetséget³ vélt megvalósulni a többé-kevésbé közeli jövőben. Franciaország bosszúvágyát ismerve Németország lehetségesnek vélte egy újabb háború kirobbanását, és kidolgozta a hírhedt Schlieffen-tervet, amely a birodalmi hadsereg 1891–1905 közötti tábornagyának nevét viselte. A terv szerinti cél Franciaország gyors leverése volt Belgium elfoglalásával, tehát egy váratlan északi támadással. Számítottak arra, hogy Oroszország nehezen tudja hadseregét mozgósítani, és Németországot keletről támadni. De ezek katonai és politikai stratégiák voltak, Európa akkoriban fürdőzött a *Belle Epoque*-ban, a „szép korszak”-ban. Az erdélyi románok remélték, hogy a Duna-menti birodalom leendő császára, Ferenc Ferdinánd lemond a dualizmusról a föderalizálás javára, ahogy azt Aurel C. Popovici megjósolta a *Nagy-ausztriai Egyesült Államok* című könyvében, mely 1906-ban jelent meg Lipcsében, a román kormány pénzügyi támogatásával.⁴

Az 1914. június 28-i végzetes napon viszont a trónörökösöt meggyilkolta Sarajevóban egy szerb egyetemi hallgató, Gavrilo Princip, a Fekete Kéz nevű viselő délszláv titkos szervezet tagja.⁵ És amint azt Stefan Zweig *A tegnap*

¹ Vö. ASTORI, Antonella – SALVADORI, Patrizia: *Istoria ilustrată a Primului război mondial*, Editura RAO, București, 2005, 5. p.

² Vö. MAIOR, Liviu: *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 9. p.

³ BOIA, Lucian: *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Editura Humanitas, București, 2014, 17. p.

⁴ POPOVICI, Aurel C.: *Die Vereinigten Staaten von Groß-Österreich*, Verlag von B. Elischer, Leipzig, 1906.

⁵ CHIOREAN, Ioan: *Geneza și sfârșitul Imperiului austro-ungar*, Editura Mica Doris, Târgu Mureș, 1995, 121. p.

világa – Egy európai emlékezései című könyvében is megjegyzi, 1914. június 28-án „eldördült Szarajevóban az a lövés, mely a biztonság és az alkotó elme világát, melyben születünk, nevelkedtünk és felnőtt fejfel otthonossá váltunk, egyetlen pillanat alatt verte szét, mint hitvány agyagedényt”.⁶

A gyilkosság híre megdöbbenetete a politikai osztályt és a közvéleményt. Joseph Roth *A Radetzky-induló* című könyvének egyik jelenetében egy határőrzászlóalj tisztjeinek körében a magyar tisztekkel szemben uralkodó hangulatot ábrázolja: „a részeg Batthyány gróf honfitársaival magyarul kezdett beszélgetni. A többiek egy szót sem értettek belőle. [...] A szlovén Jelacich dühbe is gurult. A magyarokat éppen úgy gyűlölte, mint ahogy meggyűlölte a szerbeket. [...] Odalépett az asztalhoz, és tenyerével ráütött. – Kérjük az urakat – mondta –, hogy a beszélgetést németül folytassák. – Benkőy, aki éppen beszélt, egy pillanatra megállt, és így felelt: – Megmondhatom németül is: megegyeztünk abban, hogy boldogok lehetünk, ha vége ennek a disznónak!”⁷ A magyarok jól ismerték a főherceg magyarellenes álláspontját, aki a birodalmat szerette volna megreformálni, ha már császár lesz valamikor, lemondva az osztrák–magyar dualizmusról. A románok, akik nagy reményeket fűztek Ferenc Ferdinánd főherceg föderalizálási terveihez,⁸ szomorúan fogadták a gyilkosság híreit. „Ferenc Ferdinánd meghalt – írta a *Gazeta Transilvaniei* – és vele együtt meghaltak reményeink [...] árvák maradtak mindazok, akik ismerték, e birodalom minden elnyomott népe, amely szabadságra és igazságra éheznek.”⁹ A románok „valódi Messiásként”¹⁰ várták őt. A román küldöttség által a Hofburg kápolnájában elhelyezett koszorún szimbolikus felirat állt: „Utolsó reménységünknek, hűséges odaadással”. Az osztrák–magyar sajtó kérte, hogy késelem nélkül „végezzenek Szerbiával katonai szempontból”, mivel Szerbia volt az első rendű vétkes a szarajevói gyilkosságban. Anglia, Franciaország és Oroszország, tudatában annak, hogy egy esetleges háború katasztrofális méreteket ölt, elővigyázatosságra intette a szerb kormányt, Bécsset és Berlint pedig fokozott mérsékletességre. Július 28-án viszont Bécs hadat üzent Szerbiának, s ezzel 30 országot sodort háborúba a világ minden tájáról. „Meg kellett halnunk. Szabadon választhattuk, hogy hogyan, és a legszörnyűbb módot választottuk” – nyilatkozta később Ottkar

⁶ Tandori Dezső fordítása (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1981). A szerző eredeti hivatkozása: ZWEIG, Stefan: *Lumea de ieri. Amintirile unui european*, Editura Humanitas, București, 2012, 234. p. (A Ford.)

⁷ Boldizsár Iván fordítása (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1982). A szerző eredeti hivatkozása nem Roth, hanem az őt idéző Paul Lendvai: LENDVAI, Paul: *Ungurii*, Editura Humanitas, București, 1999, 367. p. (A Ford.)

⁸ MAIOR, Liviu: *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, memorii, scrisori)*, Editura Sincron, Cluj, 1993, 48–63. p.

⁹ *Gazeta Transilvaniei*, LXXVII, 1914, nr. 31, 17/30 iunie, 1. p.

¹⁰ *Gazeta Transilvaniei*, LXXVII, 1914, nr. 148, 7/21 iulie, 1. p.

Czernin gróf, egyike az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó külügyminisztereinek.¹¹ A hadüzenetet és a mozgósítást Ausztria–Magyarországon nagy lelkesedéssel fogadták. Fent említett könyvében Stefan Zweig leírja Bécs hangulatát a háború elején: „A vonatok megteltek bevonuló újoncokkal. Zászlók lobogtak. Zene harsogott, Bécsben az egész város forrongott. Először riadalmat keltett a háború híre, hiszen senki sem akarta, a népek sem, a kormányok sem óhajtották ezt a háborút, amely a hitványul blöffölő kézzel játszó diplomaták kezéből mintegy kicsusszant végül, de amikor már nem volt visszaút, az iszonyat hirtelen átcsapott mérhetetlen lelkesedésbe. Felvonulók az utcákon, sűrű embersorok, a magasban lobogók, kacskaringózó szalagok, zene, ifjú újoncok diadalmenete; sugárzó arcok; és éljenzések, igen, őket éltetik, a hétköznapi kisembereket, akiket különben soha észre se vesznek.”¹² Besztercén Victor Moldovan képviselő, a két világháború közötti időszak politikusa *Emlékirataiban* a háború kezdeti időszakáról ezt írta:

„A világháború az egyetemes történelem fordulópontja, és egy új fejezet Beszterce történelmében.

Ennek a régen készülő, rettentő háborúnak az ürügye Ferenc Ferdinánd főhercegnek és feleségének a meggyilkolása Szarajevóban, 1914. június 6-án. Oláhszentgyörgyön voltam Victor Man sógorom és Niculiță Candale társaságában, amikor a hadüzenet elképesztő hírért meghallottam. Besztercére érve egy forrongó városra találtam, a magyar honvéd zászlóalj ezredese a Konneth házaiban működő kávézó előtt egy asztalon állt, és széles gesztusokkal szónokolt, miszerint kivégzi a szerbeket, reggelire fogyasztja el őket, míg az oroszokat ebédre. Utána egymást követően indultak a virágokkal és román trikolorokkal díszített vonatok román legényeinkkel, akiket azért hajtottak, hogy egy idegen eszme oltárán hozzanak áldozatot.”¹³

Emil Rebreanu hadnagy daróci (Kolozs megye) barátnőjéhez, Nelică Dănilához intézett levelében leírja a tartalékosok frontra indulását a marosvásárhelyi pályaudvarról: „Tegnap este én is ott voltam a 62-es ezred tartalékosainak háborúba indulásán. Hét órakor nagy tömeg gyűlt össze a pályaudvaron, kezdetben fülsiketítő zaj volt [...] A tömeg elcsendesült, amikor több buzdító szónoklat elhangzott és elénekelték a királyi himnuszt, illetve a magyarok himnusát [...] Ezek a katonák valamennyien házasemberek voltak, feleségükkel maguk mellett [...] Sírtak szerencsétlen *halálra ítélték*, és sírtak a feleségek is, sajnálatot váltva ki [...] Aztán elindultak hallgatagon [...] egymás mellett [...] komor arccal és kókadó fejjel, mintha a gyászos szomo-

¹¹ Idézi TAYLOR, Alan John Percivale: *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, Editura ALLFA, București, 2000, 198. p.

¹² Tandori Dezső fordítása. A szerző eredeti hivatkozása: ZWEIG: *i.m.*, 241. p. (A Ford.)

¹³ MOLDOVAN, Victor: *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, ed. Mircea Gelu Buta – Adrian Onofreiu, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, 67. p.

rúsággal telt szívükben küzdő keserúséget akarnak hallgatni [...] Időnként megínogtak, hogy minél később érjenek a nekik szánt vasúti kocsihoz; a bús feleségek időnként megállították útjukban kedveseiket, majd ismét elindultak – lassan, mintha utolsó útjukra kísérnék [...] Valóban, halotti menetnek tűnt ez a szomorú konvoj, harangszó nélkül...”¹⁴

Ausztria–Magyarország román politikai vezetői úgy vélték, hogy elérkezett a trón és a haza iránti hűségről való bizonyágtétel órája. Ferenc József *Népeimhez!* című-kezdetű kiáltványában ezt írta: „Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré és hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.”¹⁵ Erre a felhívásra válaszul egy ismert román politikus, Teodor Mihali, a budapesti parlament Román Klubjának elnöke a Román Nemzeti Párt nevében közzétette a *Román nemzet fiaihoz* című felhívást, ösztönözve a románokat, hogy „most mindenben teljesítsék kötelességüket”.¹⁶ Ezt követően a nagyszzebeni és brassói püspökök körleveleket küldtek a parókiákra, melyekben felszólították a hívőket, hogy tegyenek eleget a mozgósítási parancsnak. A közzétett pásztorlevelekben és a templomokban tartott istentiszteleteken a papok a mozgósítottakat arra buzdították, hogy teljesítsék katonai kötelezettségeiket. A helyi hatóságok megengedték a mozgósított románoknak a trikolor kokárdák viselését, a fúvószenekarnak pedig a *Deșteaptă-te române!*¹⁷ éneklését. A katonai parancsokat is román nyelven közölték. Az erdélyi falvakban és városokban megengedték a román zászló kitűzését, amit a hatóságok azzal magyaráztak, hogy Románia most Ausztria–Magyarország és Németország szövetségese.¹⁸ A nemzetek ragaszkodása általában meghaladta az elvárásokat. A szövetségese az azt hitték, hogy a többségükben szláv elemekből álló tartalékos egységek dezertálnak vagy rosszul harcolnak, de ezek a csapatok a többi háborús félhez hasonlóan kitűnően harcoltak; a délszláv (horvát és bosnyák) katonák rendkívüli harci szellemről tettek tanúbizonyságot.¹⁹ Amint Petre Nemoianu a háborús *Emlékeiben* megjegyzi: „A románok bebizonyították, hogy a nemzeti érzelem és a trón közül ez utóbbit választották.”²⁰ Öntudatból vizsgáztak viszont az Ausztria–Magyarországról származó románok, amikor a fronton a besszará-

¹⁴ REBREANU, Liviu: *Opere 5*, ed. Niculae Gheran, addenda de Cezar Apreotesei – Valeria Dumitrescu, Editura Minerva, București, 1972, 409. p.

¹⁵ *Românul*, an. IV, nr. 157, 18/31 iulie, 1914, 1. p.

¹⁶ *Românul*, an. IV, nr. 159, 20 iulie/2 august 1914, 1. p.

¹⁷ *Ébredj fel, ó, román...* – 1990 óta a hivatalos román himnusz. (A Ford.)

¹⁸ MAIOR, Liviu: *Habsburgii și românii. De la loialitatea dinastică la identitate națională*, Editura Enciclopedică, București, 2006, 129. p.

¹⁹ BÉRENGER, Jean: *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Editura Teora, București, 2000, 494. p.

²⁰ NEMOIANU, Petre: *Amintiri*, Editura Artpres, București, 2012, 65. p.

biai románokkal találkoztak. Florea Bogdan szászrégeni mérnököt, aki a Budapesti Műszaki Egyetemen diplomázott, a háború kezdetén mozgósították, és főhadnagyként Galíciába küldték. Egy napon parancsot kapott az ellenség felderítésére. A terepen megtudta, hogy az ellenség besszarábiai moldvaiak, akiket egy hadnagy vezet. „Milyen szomorú, hogy mi, azonos nemzetiségűek – vallja be a moldvai tiszt – idegen érdekek miatt egymást kell öldököljük. Én tanító vagyok és ismerem nemzetünk történelmét. Kíméljünk meg, amennyire lehetséges, minden csepp román vért. Talán észleltétek, hogy mi, moldvaiak, a fejetek fölé lövünk [...]. Összeölelkeztünk és elváltunk.” Miután Galíciában megsebesült a lába, a császári sereg főhadnagya, Florea Bogdan elhatározta, hogy átszökik Romániába.²¹

A hadüzenetet követően egy hatalmas hadsereg mozdult meg azzal a gondolattal, hogy a háború rövid lesz, hogy a katonák még levélhullás előtt visszatérnek otthonaikba. A háború során nyolcmilliónál több férfit mozgósítottak. Erdélyből 926 500 közkatonát és tisztet hívtak fegyverbe, akik közül 484 924 román, 257 110 magyar és 87 500 német volt.²² A háború elején császári-királyi hadseregnek hozzávetőlegesen 18 ezer hivatásos és 14 ezer tartalékos tisztje volt. 1915-ben már 130 ezer, 1918-ban pedig 188 ezer tiszt volt, közülük 35 ezer tartalékos.²³

A császári hadsereg tisztjei között számos román volt: M. Alexandru Barbini vezérőrnagy, a 33-as gyalogezred parancsnoka, Nagyvárad helyőrséggel; Teodor Gabriel vezérőrnagy, a 2-es hegyi gyalogezred parancsnoka; Traian Băcilă ezredes, a 7. hadtest 34-es gyaloghadosztálya 29-es dandárjának parancsnoka; Augustin Boeriu ezredes, a 4. hadtest 53-as gyaloghadosztálya 34-es dandárjának parancsnoka; Alexandru Vidoloic ezredes, a 7. hadtest 17-es gyaloghadosztálya 39-es dandárjának parancsnoka; Ioan Boeriu ezredes, a 77-es gyalogdandár parancsnoka. Boeriu 1912-ben nyugalomba vonult, de a háború kitörésekor reaktiválták. Rendkívüli érdemeiért vezérőrnagyi rendfokozatot kapott és Mária Terézia-érdemrenddel tüntették ki, s ezzel bárói címet is adományoztak neki. Alexandru Dini ezredes az 1. Landwehr gyalogdandár; Emil Staculan ezredes a 31. Landwer gyalogdandár parancsnoka lett.²⁴ A román tisztek közül érdemes megemlíteni Dănilă Papp ezredesét, a felderítő csapatok törzstisztjét. Ő a háború után részt vett az 1919-es magyarországi hadjáratban és hozzájárult a román

²¹ BOGDAN, Florea: *Memorii 1876-1965*, coord. Bogdan Grănescu – Marin Șara, prefață Cornel Sigmirean, Editura Asociațiunii ASTRA, Reghin, 2014, 51. p.

²² ENE, Constantin: „Aspecte ale descompunerii armatei austro-ungare”, *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, 276. p.

²³ DEÁK, István: *Mai presus de naționalism. O istorie politică și socială a corpusului de ofițeri habsburgici, 1848-1918*, Centru de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2009, 232. p.

²⁴ *A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium, honvédség és csendőrség névkönyve 1914*, Budapest, 1914.

hadsereg győzelméhez. A két világháború közötti időszakban a kolozsvári hadtest parancsnoka volt és vezérezredesi rendfokozatot kapott. 1938-ban kinevezték királyi ügyvivőnek Marosvásárhelyen, majd 1941-től Románia vatikáni nagykövetének.²⁵ Ion Hanzu lövésztsízt volt a császári-királyi hadseregben, a háború végén vezérőrnagyi rangban. Ő is részt vett a magyarországi hadjáratban. A háború után a román hadsereg tisztjévé vált, egy ideig a nagyszebeni hadtest parancsnoka volt. Vezérezredesi rendfokozattal vonult nyugdíjba.²⁶ George Domșăneanu a Wiener Neustadt-i Akadémián osztályelsőként diplomázott, és kérte, hogy Krassó-Szörénybe helyezték. Öt évvel később tanulmányokra küldték a Bécsi Vezérkari Akadémiára – *Kriegsschule* –, amelyet szintén osztályelsőként végzett el. 1916-ban Konrad von Hötzenndorf, a dél-tiroli front parancsnoka Domșăneanut kinevezte a nagyvezérkar főnökévé. 1918 után a 19. temesvári hadosztály parancsnoka volt. Ferdinánd király felajánlotta neki a román hadsereg nagyvezérkarának vezetői tisztségét, de Domșăneanu ezt elutasította, úgy vélve, hogy nem illik a háborúban legyőzött hadsereg tábornokának a román hadsereg élére állni, és inkább nyugalomba vonult.²⁷

A volt Duna-menti birodalom területén sok román számára fontos társadalmi előmeneteli lehetőséget jelentett a hadsereg, a katonai pályafutás. A 18. századig kimondottan a nemeseknek fenntartott tiszti karrier a 19. században az alsóbb rangú társadalmi rétegből származó fiatalok számára is hozzáférhetővé vált, főként azok számára, akiknek elődjek katonák voltak. A Mária Terézia által 1769-ben létesített Wiener Neustadt-i Katonai Akadémiára kadétként felvettek fiatalokat, akik olyan családból származtak, amelyek tagjai legalább 20 éven át az osztrák hadseregben szolgáltak.²⁸ A naszódi és bányásági határőrdandárok a felszámolásukig kitűnő *csemetekert*nek minősültek több román tiszt és altiszt számára. A *Transilvania* című folyóiratban 1884-ben publikált cikkben George Barițiu a Gustav Ritler Amon von Treunfest dolgozata alapján készített jegyzékben feltünteti a Naszód határvármegye területén született, az osztrák birodalom II. határőr dandárjában és más dandárokból katonai tisztséget betöltő 174 román nevet és katonai rendfokozatát.²⁹ A Duna-menti birodalom katonai akadémiáin 181 román tanult: 100 a Wiener Neustadt-i Akadémián, 46 a Bécsi Katonai-Mérnök Akadémián, 9 a Josephinum Katonaorvosi Akadémián és 26 a Budapesti Ludovika Katonai

²⁵ LEU, Valeriu – BOCȘAN, Nicolae (ed., studii și note): *Marele Război în memoria bănțeană 1914–1919*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, 250. p.

²⁶ *Uo.*, 251. p.

²⁷ *Uo.*, 252. p.

²⁸ SIGMIREAN, Cornel: *Elevi din Transilvania la Academia Militară de Honvezi „Ludovika” din Budapesta*, Editura ASTRA MUSEUM, Sibiu, 2013, 13. p.

²⁹ ȘOTROPA, Virgil: *Districtul grăniceresc năsăudean*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, 106. p.

Akadémián;³⁰ s a „Ludoviceum” diákjai között volt Liviu Rebreanu író is. Liviu Maior történész szerint körülbelül 250 határőr-családból származó román fiatal tanult ausztriai tiszti iskolában és katonai akadémián.³¹ Közöttük volt a 19. század második felében Leonida Pop is, egy határőrtiszt (őrnagy) fia, aki az 1851-ben befejezett Wiener-Neustadt-i tanulmányok, majd a Katonai Műszaki Egyetem elvégzése után a II. operációs hadsereg parancsnoka lett (a birodalomban 16 hadsereg volt); Traian Doda, Alexandru Guran, Mihail Trapșia, Teodor Cavalier de Seracin, Nicolae Cena, David Urs de Margina tábormokok stb. Sajátos eset volt Ion Drăgălina, a Neustadti Akadémia végzőse, a császári hadsereg tisztje, aki 1887-ben lemondott és belépett a román hadseregbe, majd az első világháborúban Románia 1. hadseregét vezette. Megsebesült a Zsil-völgyi csatában, és 1916 novemberében meghalt. A tisztek nagy része kitűnt modern politikai attitűdjével, a császár és a rangsorban felettes hatósági szervek iránti hűségével, a letett eskünek megfelelően. Tartalékos állományba helyezésük után viszont támogatták a román oktatást, egyházat, kulturális gyülekezeteket és ösztöndíjalapokat hoztak létre.

1914-ben a birodalmi hadseregben körülbelül 200-250 román tiszt szolgált, egyesek a császári hadügyminisztériumnak voltak alárendelve, mások a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumnak. Egy példa azon román tisztekre, akik pályafutásukkal és az állam, a birodalom és ugyanakkor a nemzet iránti érzelmekkel kitűntek, Anchiđim Őioldea ezredes volt. A 20. század elején őrnagy volt a magyar honvédség gyulai 2. dandárjánál.³² A Beszterce-Naszód megyei Mittyében született 1858. október 23-án, Bazil Őioldea pap és felesége Nastasia (született Pavelea) családjában – a Pavelea családból több értelmiségi származott, közöttük Leon Pavelea, aki Naszódban volt tanár. A Naszódi Alapítványi Líceumban tanult, a Radna-völgyi határőrök leszármazottjaként. 1881-ben beiratkozott a budapesti Ludovika egyetemre, amelyet 1872-ben létesítettek a honvédségi tisztek kiképzése céljából, azon kevés román tisztek közé tartozva, akik a „Ludoviceum”-ban tanultak.³³ Kollégái között további két román szerepelt, Teofil Veteșan és Ioan Telea. Tanulmányainak befejeztével, 1884. április 25-én Őioldea hadnagyi rendfokozatot kapott. És következett a katonai előmenetel az ezredesi rendfokozatig. 1889. augusztus 16-án főhadnaggyá léptették elő, 1895. október 25-én százados lett, 1907.

³⁰ SIGMIREAN, Cornel: Români la instituțiile de învățământ militar din Austro-Ungaria, In: PÁL-ANTAL Sándor – SIGMIREAN, Cornel – SIMON Zsolt (szerk.): *A történetíró elhivatottsága / Vocația istoricului. Emlékönyv Szabó Miklós születésének 80. évfordulójára*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2012, 341. p.

³¹ MAIOR: *Habsburgii și români*, 135. p.

³² *A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium, honvédség és csendőrség névkönyve 1908 évre*, Budapest, 1907, 173. p.

³³ *Colonelul Anchiđim Őioldea 1858-1915. Cuvânt funebru, rostit în biserica catedrală din Blaj la 23 iulie 1915*, de Alexandru CIURA, Blaj, 1915.

április 26-án őrnagy, 1911. október 29-én alezredesi rendfokozatot kapott, hogy majd 1914 augusztusában ezredessé léptessék elő. 35 éven át az Osztrák–Magyar Monarchia katonai egységeinél tisztként szolgált Besztercén, Erzsébetvároson (Szeben megye) – ahol elvette feleségül Elena Câmpeant, az erzsébetvárosi esperes, Ștefan Câmpean lányát –, majd Nagyszebenben, Kézdivásárhelyen, Szegeden, Kecskeméten, Budapesten, ahol sikeresen letette a nagyvezérkari tiszti vizsgát, később Gyulán, helyettes dandárparancsnok minőségben, és Várșețen szolgált. A háború kezdetén Anhidim Șioldea ezredet a szerb frontra küldték dandárparancsnokként. A Szerbia elleni támadás az orosz előrenyomulás következtében meghiúsult, így Ausztria–Magyarország kénytelen volt bevetni a galíciai és bukovinai hadsereg jelentős részét. Az orosz hadsereg eljutott Bukovinába Iacobeni faluig, az északkelet-erdélyi városok pánikba estek. Anhidim Șioldeát az északi frontra küldték a 301-es szegedi dandár parancsnokaként. 1914. december 14-én Tuchów mellett megsebesült. A harctéren talált rá az orosz hadsereg mentőkocsija, amely a tarnowi kórházba szállította. Itt egy besszarábiai román orvos ápolta.

1915 elején sor került a Tarnow–Gorlice-i osztrák–német ellentámadásra. Az orosz hadsereg visszahúzódott, s vitte magával a foglyokat is. Șioldea ezredes súlyos sérülései miatt nem bírta volna ki a szállítás nehéz körülményeit, ezért egy tisztiszolga gondjaira bízta. Ott lelt rá a magyar hadsereg, amely elvitte a budapesti helyőrségi kórházba, ahol megműtötték. De a „dum-dum” golyó által okozott térsérülése végzetes volt számára: 1915. június 19-én, 57 évesen meghalt.

A helyőrség kápolnájában a család, a rokonok és számos tiszt, illetve barát jelenlétében zajlott a temetési szertartás. Aztán a Keleti pályaudvarra kísérték, ahonnan vonattal Balázsfalvára szállították. Július 23-án tartották a temetési szertartást Victor Mihály de Apșa püspök, illetve a görögkatolikus egyház 10 papjának jelenlétében. A gyászbeszédet a két világháború közötti időszak egyik jeles erdélyi írója, Alexandru Ciura teológianár mondta. Beszédében így szólt a jelenlévőknek:

„Lehajtott fővel állunk a koporsó előtt, amely a hazájáért dicső halált halt bátor ember földi maradványait őrzi.

Nem az első és nem az utolsó a román nemzet vértanúinak hosszú sorából, akik emberfeletti szenvedésükkel és szent vérükkel megerősítették azon zászló iránti hűségüket, amelyre felesküdték, amikor a hódító ellenséggel hadba indultak. Nem az első, mert míg halottunk lecsukta szemét, több tíz hős hullott el szeme láttára, az árkok földjébe harapva, kínok között, a halál karmaiban vergődve.”

A gyászbeszédben Ciura a hősiességet emelte ki Anhidim Șioldea meghatározó tulajdonságaként, aki feláldozta magát a trónért és nemzetéért, az általa hozott áldozat pedig példa arra, hogy mit jelent a románok hozzájárulása az orszáruk által vívott harcban azzal az ellenséggel, amely el akarja

foglalni az országot. A háborúnak a nemzet energiájáról, a román nép életképességéről kell tanúskodnia, amely képes hősi példákat állítani a haza megmentéséért.

Ciura beszédének befejezéseként reményét fejezte ki, hogy a fronton hozott áldozatok árán a román népnek más élete lesz: „Mi mindvégig teljesítettük köteleességünket, és azzal a reménnyel zártuk le szemünket, hogy halálunk nem volt hiábavaló, és vérünk gazdagon fog gyümölcsözni!”

Anchidim Șioldea ezredes halála 1915-ben következett be, amikor a háború kimenetelét nehéz volt előrelátni, a birodalom népei még nem fogták fel egészében a világháború súlyosságát, még remélték, hogy Ausztria-Magyarország győzni fog Oroszország ellen. 1915-ben, amikor nem volt ismertes a háború vége, az erdélyi sajtóban megjelent egy felhívás a folyamatban levő háború román áldozatait tartalmazó jegyzék összeállítására, hogy azzal a háború végén érvelni lehessen a románokat megillető nemzetiségi jogok mellett.³⁴ Különben a mozgósítást hazafias gesztusnak tekintették, a népek meg voltak győződve arról, hogy országukat megtámadta az ellenség, és kötelesek azt megvédeni.³⁵ A román tisztek többsége, mint ahogyan a mozgósítottak többsége is, nehezen tudott a szentesített politikai keretektől eltérő sorsot elképzelni, és osztrák-magyar állampolgári kötelezettségüket azzal a meggyőződéssel teljesítették, hogy ez a Habsburg korona alá tartozó társnemzetek könyörtelen sorsa.³⁶ A háború kezdetén kevesen hitték, hogy a Monarchia eltűnik.

De Anchidim Șioldea ezredes sorsa, amit oly jól ábrázolt gyászbeszédében Alexandru Ciura, példa arra, hogy mit jelentett a császárhű, a birodalom ügye mellett kitartó tisztek ezreinek a karrierje, hiszen a császárság biztosította az osztrák-magyar állam stabilitását, ennek elesése az 1918-as nemzeti szeceszziós mozgalmaknak tudható be. A birodalomhoz és a nemzethez egyaránt hű román tisztek érzelmeit Liviu Rebreanu *Akasztottak erdeje* című regénye és *Katasztrófa* című novellája tükrözi legrelevánsabban. A román tisztek Nagy Háború-beli sorsa szempontjából példaértékű a már említett Emil Rebreanu hadnagyé. A marosvásárhelyi honvédiskolában kapott katonai felkészítés után, a frontra indulás előtt, 1914. augusztus 6-án ezt írta testvérének, Liviu Rebreanunak: „Nem félek a háborútól, sőt: éljen Ausztria!... Küldj Moszkvába, oda megyek!”³⁷ A háború kitörése után egy évvel, 1915. június 22-én

³⁴ PĂCĂȚIAN, Teodor V.: *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș aduse în războiul mondial*, Editura „Asociațiunii”, Sibiu, 1923, 5. p.

³⁵ L.: MAIOR, Liviu: *Soldați români în armata austro-ungară (1914–1918)*, In: EDROIU, Nicolae – RĂDUȚIU, Aurel – TEODOR, Pompiliu (ed.): *Civilizație medievală și modernă românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985; DEÁK: *i.m.*, 226–233. p.

³⁶ ȘERBAN, Ioan I.: „România din armata Austro-Ungară în anii Primului război mondial”, *Annales Universitatis Apulensis. Seria Historica*, nr. 2–3, 1998–1999, 214. p.

³⁷ REBREANU: *i.m.*, 396. p.

ezt írta Bukarestben tartózkodó testvérének: „Az újságok sokat írnak Oroszország diplomáciai próbálkozásairól Romániával szemben.³⁸ Mi bármilyen esetlegességre készen állunk, és jaj lesz azoknak, akik ellenünk próbálnak fellépni. Minden vonalon győzünk, és ez a háború végének a kezdete.”³⁹ Ezek a császári-királyi hadsereg egyik tisztjének szavai voltak! Románia belépése a háborúba és Emil Rebreanunak a román frontra helyezése megváltoztatta a tiszt álláspontját, és öntudatát másfajta érzelmek vették birtokukba: „Sebeim majd begyógyulnak, mert mik ezek a mostani lelki bántalmakhoz képest? Én nem leszek jobban, és nem leszek nyugodt, míg e háború tart, s míg lelkiismeret furdalásom lesz, hogy talán épp én fogom megölni [...] Liviut”.⁴⁰ Megpróbált átjutni a front vonalán Romániába. Elfogták és a császári hadsereg halálra ítélte dezertálás miatt. Az egyik testvér tragédiája ihlette a másik testvért az *Akasztottak erdeje* című regény megírására.

A románok esetében a hűségkrízis akkor kezdődött el, amikor a Román Királyság belépett a háborúba, viszont nem okozott látványos dezertálásokat. De minden bizonnyal Ferenc József császár halála és Románia hadba lépése megingatta az Osztrák–Magyar Monarchiából származó románok trónhűségét, hiszen választaniuk kellett a korona és a nemzet között, és a nemzetet választották.

A hadba lépés után a román hadsereg nagyvezérkara felhívást intézett az osztrák–magyar hadseregbe behívott román katonákhoz és tisztetekhez: „Mától a helyetek nem az osztrák–magyar hadseregben van, hagyjátok el soraít, gyertek tartózkodás nélkül a román zászlók alá, hogy velünk harcoljatok boldogságunkért, boldogságotokért. Gyertek, valósítsátok meg Nagy-Romániát.”⁴¹ De a Monarchia hadseregébe sorolt románok közül sem az értelmiségiek, sem a parasztok nem gyanították, hogy ennyire közeli a birodalom vége. Mi több, az értelmiségiek felügyelete és a velük szemben alkalmazott szigorú intézkedések elbátortalanították őket bármilyen hősi hozzáállástól. Sőt fokozódott a román foglyok áttérítésére irányuló folyamat. Jól ismert a darnicai román foglyok esete. Egy részük 1916 végén beállt a román hadseregbe harcolni. Akik Darnicán maradtak, 1917. április 26-án megfogalmaztak egy kiáltványt, amelyben kijelentették, hogy céljuk Erdély egyesítése Romániával.⁴² 1918 végén 500 román önkéntest besoroztak az olasz hadseregbe, hogy vegyenek részt a Velence melletti harcokban.⁴³

A birodalom vége nem a frontról, hanem belülről jött, a tisztetek legtöbbször hű maradt a Monarchiához mindaddig, míg az nem látszott összeomla-

³⁸ Utalás arra, hogy Románia az antant oldalán szándékozott belépni a háborúba.

³⁹ REBREANU: *i.m.*, 442. p.

⁴⁰ *Uo.*, 534. p.

⁴¹ MAIOR: *Habsburgii și românii*, 133. p.

⁴² *Uo.*, 136. p.

⁴³ *Uo.*, 137. p.

ni 1918 novemberének elején. Franz Theodor Csokor egyik színdarabjában, melynek címe *November 3.*, és melyet 1936-ban írt, az első világháború végén egy csoport sebesült tiszt az olaszországi hegyekben, az osztrák front közelében lábadozik. Itt egy átutazó forradalmártól értesülnek a Monarchia összeomlásáról. A hír megörvendeztet néhány tartalékos tisztet, akik hirtelen felfedezik *nemzeti gyökereiket*, félelemmel tölt el egy zsidó tartalékos, ő az egyetlen igazi *osztrák* az egyenruhások közül, és megrázza az egyedüli hivatásos katonát, egy ezredest. A nemzetisége felől érdeklődve azt mondja, hogy a dandárja a nemzetisége. A színdarab végén öngyilkos lesz.⁴⁴

A háború végén, amikor választani lehetett a Monarchia iránti hűség és a nemzethűség között, a román tisztok a román nemzetet és az új államot, a Román Királyságot választották. Erre jó példa volt Ioan Boeriu ezredes a Fogaras mellőli Vajdarécsről.⁴⁵ A 76-os dandár parancsnoka, az ezredes rendfokozatú Boeriu 1914 augusztusában kitűnt a polichanai harcban, amely megteremtette az osztrák-magyar hadsereg krasniki győzelmének előfeltételeit. A fronton szerzett sebeinek gyógyulása után szakértőként dolgozott Bécsben, a császári-királyi minisztériumban, és a miniszter becsületbizottságának elnöke volt. Bátor tetteiért és a háború idején tanúsított áldozatkészségéért a Mária Terézia-rend Lovagkeresztjével tüntették ki (a románok közül rajta kívül csak David Urs de Margina kapta meg ezt a kitüntetést), illetve az Osztrák Császári Vaskoronarend I. osztályával, következésképpen Plichna báró néven nemessé ütötték, illetve az Osztrák Császári Lipót-rend Lovagkeresztjével, és előléptették vezérőrnaggyá, november 11-én pedig tábornaggyá.

1918 őszén a Károly és Ferdinánd kaszárnyákban állomásozó, javarészt románokból álló katonai egységek élén Ioan Boeriu vakmerően arra vállalkozott, hogy a bolsevik forradalom által fenyegetett birodalmi fővárosban helyreállítja a rendet. Akkor Bécsben egy igazi nemzeti hadsereg alakult 50 ezer katonából, akik a Központi Román Nemzeti Tanács szolgálatába álltak. Élükön és más egységek élén is Ioan Boeriu ezredes Erdélybe ment, hogy részt vegyen a gyulafehérvári nemzetgyűlésen. 1919 nyarán részt vett a román hadseregnek a Kun Béla vezette Magyarországi Tanácsköztársaság elleni hadjáratában. 1921-ben a Román Korona Érdemrend Nagykeresztjével tüntették ki. Az 1914–1918 közötti háború radikálisan megváltoztatta Európát, új kulturális és erkölcsi sorsokat, új államokat és új hűséget teremtve.

(Fordította: Bara Hajnal)

⁴⁴ DEÁK: *i.m.*, 221. p.

⁴⁵ PĂDUREAN, Claudiu: Cum a creat baronul Ioan Boeriu Armata Românească a Transilvaniei, *România Liberă*, 28 noiembrie 2013, 3. p.